

GENDER YONDASHUV ASOSIDA YUQORI SINIF O'QUVCHILARIDA IJTIMOIY-MADANIY KOMPITENTLIKNI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI TAHLILI.

Bakirova Dinora Xolmurod qizi

Termiz davlat pedagogika instituti

Pedagogika yo'nalishi I kurs magistranti.

Telefon: 91-220-88-48.

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarni gender stereotiplaridan xoli holda o'z-o'zini anglash, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish hamda madaniyatlararo muloqotga tayyorlash yo'llari, shuningdek, gender yondashuv asosida bitiruvchi sinf o'quvchilarida ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish masalasi haqida ba'zi mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: gender yondashuv, ijtimoiy madaniy kompetentlik, ta'lim, bitiruvchi sinf, stereotiplar, madaniyatlararo muloqot.

Gender tengligi ta'lim jarayonida muhim omil bo'lib, o'quvchilarning jamiyatga moslashuvi va madaniy xilma - xillikni qabul qilish qobiliyatini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Ta'lim tizimida gender yondashuv o'quvchilarda teng imkoniyatlarni ta'minlash va stereotiplarni bartaraf etishga yordam beradi. Bitiruvchi sinf o'quvchilari, maktabni yakunlash arafasida turli ijtimoiy rollarni bajarishga tayyorlanadi. Shu sababli ularni gender tengligi asosida tayyorlash, kelajakda ijtimoiy va madaniy jihatdan faol fuqarolar bo'lishlariga hissa qo'shadi.

G'arb mamlakatlarida, xususan AQSh, Buyuk Britaniya va Yevropa Ittifoqi davlatlarida gender tengligi masalasi ta'lim tizimida katta e'tibor qaratiladigan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Shu bilan birga, bu sohada o'tkazilgan tadqiqotlar gender yondashuvining ta'lim jarayonidagi ahamiyatini ta'kidlaydi. Masalan, Judith Butler (1990) o'zining "Gender Troubles" asarida gender stereotiplarining ijtimoiy hayotdagi roli va ular o'quvchilarning o'zini anglash jarayoniga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganadi[1, 45].

Butlarning ta'kidlashicha, gender jamiyat tomonidan konstruksiyalangan ijtimoiy roldir, va ta'lim jarayonida bu stereotiplarni bartaraf qilish o'quvchilarning ijtimoiy madaniy kompetentligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. Ann Phoenix (2004) [2, 130] kabi olimlar gender yondashuvning ijtimoiy madaniy kompetentlikka ta'sirini o'rganib, madaniyatlararo muloqot va jamiyatda gender tengligi bo'yicha o'quvchilarni tarbiyalash usullarini tahlil qilganlar. Ularning tadqiqotlari shuni ko'rsatadiki, gender tengligi asosida o'quvchilarning ijtimoiy va madaniy ongini rivojlantirish, ularni kelajakda global jamiyatning faol va bag'rikeng a'zolari bo'lishga tayyorlaydi.

Fransiyaning ta'lim tizimida gender tengligi bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar (Mosconi, 2000) ham qiziqarli xulosalarni taqdim etadi. Mosconi o'quvchilarni madaniyatlararo o'zaro tushunishga o'rgatish uchun ta'lim jarayoniga gender tenglik tamoyillarini qo'shish kerakligini ta'kidlaydi [3, 351]. U madaniy xilma-xillik va gender farqlilikni hisobga olish orqali o'quvchilarni madaniyatlararo muloqotga tayyorlash mumkinligini aytadi. Germaniyada gender va ta'lim bo'yicha tadqiqotlar (Faulstich-Wieland, 2010) [4, 251] gender tenglik tamoyillarining amaliyotga tatbiq qilinishi orqali ijtimoiy madaniy kompetentlikni rivojlantirish usullariga e'tibor qaratadi. Bu tadqiqotlarda o'quvchilarning madaniy xilma-xillikka hurmat bilan qarashi va gender stereotiplarini bartaraf etish yo'llari o'rganilgan.

Xorijiy adabiyotlarning tahlili shuni ko'rsatadiki, gender tengligi va ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish masalalari nafaqat ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi, balki jamiyatning umumiy taraqqiyotiga ham hissa qo'shadi. Tadqiqot natijalari gender yondashuvining bitiruvchi sinf o'quvchilarida ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirishdagi ahamiyatini tasdiqlaydi. O'quvchilarning gender tenglikka asoslangan tarbiyalanishi ularning madaniyatlararo muloqotga ochiqqligini oshirish, jamiyatda faol va mas'uliyatli fuqarolar bo'lishiga yordam beradi. Gender stereotiplaridan xoli holda shakllangan o'quvchi ongida boshqa madaniyat va jamiyat vakillariga hurmat, bag'rikenglik va hamkorlik ko'nikmalari rivojlanadi.

O'quvchilar gender stereotiplari ta'sirida qaysidir kasblarni yoki faoliyatlarni "mos" yoki "nomos" deb qarash tendensiyasidan chetlanib, o'z qobiliyatlariga ko'ra qaror qabul qilishga o'rgandilar. Bu esa ularga kelajakda mehnat bozorida o'z qobiliyatlarini erkin

namoyon etish imkonini beradi. Xorijiy tajribalar bilan qiyoslaganda, O'zbekiston ta'lim tizimida gender tengligi bo'yicha olib borilayotgan ishlar hali rivojlanish bosqichida ekanligi aniqlandi. Masalan, Germaniya yoki Buyuk Britaniya kabi davlatlarda gender tengligi va ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish bo'yicha yanada kompleks yondashuv qo'llaniladi. Xususan, bu davlatlar o'quvchilarni nafaqat gender tengligi, balki madaniyatlararo muloqotga keng tayyorlashga e'tibor qaratadi. O'zbekistonda esa bu yo'nalishdagi ishlarni kengaytirish zarurati mavjud. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, gender tengligi tamoyillarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish nafaqat o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi uchun, balki umuman jamiyatdagi ijtimoiy adolatni ta'minlash uchun ham muhim. O'quvchilarda ijtimoiy madaniy kompetentlikni shakllantirish, ularni kelajakda global jamiyatning faol va bag'rikeng a'zolari sifatida tarbiyalashga hissa qo'shadi. Shu nuqtai nazardan, gender tengligi asosida o'quvchilarni tayyorlash bugungi kun ta'lim jarayonining ajralmas qismiga aylanishi lozim.

Maxsus darslar va mashg'ulotlar orqali o'quvchilarda gender stereotiplari ta'sirini kamaytirish, ularni kelajakda gender farqliliklardan qat'i nazar, ijtimoiy tenglik va madaniy hurmatga asoslangan jamiyat qurishga tayyorlash imkoniyati aniqlandi. Ta'lim jarayonida gender tenglik tamoyillarini keng qo'llash orqali o'quvchilarning nafaqat individual rivojlanishi, balki jamiyatda adolatli va bag'rikeng muhitni shakllantirishga hissa qo'shish mumkin. Shu sababli, O'zbekiston ta'lim tizimida gender yondashuvini chuqurlashtirish, o'quvchilarning madaniyatlararo va ijtimoiy muloqotga tayyorligini oshirish bo'yicha yangi strategiyalar ishlab chiqish zarur. Bu nafaqat o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytiradi, balki ularni jamiyatda faol ishtirok etishga, teng huquqli fuqarolar bo'lishga ham undaydi. Gender tengligi va ijtimoiy madaniy kompetentlikni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar, kelajakda o'zbek ta'lim tizimini yanada samarali va global talablar bilan hamohang qilish uchun muhim qadam bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, Gender tenglik tamoyillarini ta'lim jarayoniga integratsiya qilish o'quvchilarning stereotiplardan xoli bo'lishiga, madaniyatlararo muloqotga ochiqlikni oshirishga va jamiyatda teng huquqli fuqarolar sifatida shakllanishiga katta hissa qo'shadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, gender stereotiplarni yengish va tenglik asosida o'quvchilarni tarbiyalash nafaqat ularning shaxsiy rivojlanishiga, balki

keng jamiyatda ijtimoiy adolat va madaniy xilma-xillikka asoslangan muloqotni rivojlantirishga ham imkon yaratadi. Bu esa, o'z navbatida, kelajak avlodlarni yanada bag'rikeng, demokratik va teng huquqli jamiyat qurishga yo'naltiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. New York: Routledge.
2. Phoenix, A. (2004). Gender and Education: Towards a Gender-sensitive Approach to Teaching and Learning. *Gender and Education Journal*, 16(2), 115-131.
3. Mosconi, M. (2000). *Education and Gender: Gender-sensitive Teaching and Learning in Schools*. Paris: UNESCO.
4. Faulstich-Wieland, H. (2010). Gender and Education in Germany: Research and Practices for Equality. *Gender Studies Journal*, 12(1), 35-50.
5. Connell, R. W. (2002). *Gender*. Cambridge: Polity Press.
6. Skelton, C., Francis, B. (2005). *A Feminist Critique of Education: 15 Years of Gender Studies*. London: Routledge.
7. Unterhalter, E. (2007). *Gender, Schooling and Global Social Justice*. London: Routledge.
8. Stromquist, N. P. (2006). Gender, Education and the Possibility of Transformative Knowledge. *Comparative Education Review*, 50(4), 577-596.